

Oikeudenmukainen todistelu

Lakimies
5/2023
s. 811–815

Jurkka Jämsä

Fair Trial Rules of Evidence. The Case Law of the European Court of Human Rights

Routledge 2023. XIII + 182 sivua.*

1. Lähtökohtia

Jurkka Jämsän teos *Fair Trial Rules of Evidence* on käytännönläheinen esitys Euroopan ihmisoikeussopimuksen (EIS) 6 artiklan¹ mukaisesta oikeudenmukaisesta oikeudenkäynnistä todistelun kannalta. Kirjoittajan tarkoituksena on ymmärtää Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (EIT) ratkaisuja eikä niinkään kritisoida niitä. Näin kirjoittaja itse toteaa kirjan alussa. Kirjoittaja on suomalainen tuomari, joka on aikaisemmin väitellyt oikeustieteen tohtoriksi kirjan aihetta

* Arvosteltavan teoksen vuoksi tämän kirja-arvostelun on toimittanut Lakimies-aikakauskirjan Kirjallisuutta-osaston toimittajan Jurkka Jämsän sijaan Oikeuskäytäntö-osaston toimittaja Anette Alén.

1. 6 artikla: Oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin

1. Jokaisella on oikeus kohtuullisen ajan kuluessa oikeudenmukaiseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin laillisesti perustetussa riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa silloin, kun päätetään hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan tai häntä vastaan nostetusta rikossyyttestä. Päätös on annettava julkisesti, mutta lehdistöltä ja yleisöltä voidaan kieltää pääsy koko oikeudenkäyntiin tai osaan siitä demokraattisen yhteiskunnan moraalin, yleisen järjestyksen tai kansallisen turvallisuuden vuoksi nuorten henkilöiden etujen tai osapuolten yksityiselämän suojaamisen niin vaatiessa, tai siinä määrin kuin tuomioistuin harkitsee ehdottoman välttämättömäksi erityisolosuhteissa, joissa julkisuus loukkaisi oikeudenmukaisuutta.

2. Jokaista rikoksesta syytettyä on pidettävä syyttömänä, kunnes hänen syyllisyytensä on laillisesti näytetty toteen.

3. Jokaisella rikoksesta syytetyllä on seuraavat vähimmäisoikeudet:

a) oikeus saada viipymättä yksityiskohtainen tieto häneen kohdistettujen syytteiden sisällöstä ja perusteista hänen ymmärtämällään kielellä;

b) oikeus saada riittävästi aikaa ja edellytykset valmistella puolustustaan;

c) oikeus puolustautua henkilökohtaisesti tai itse valitsemansa oikeudenkäyntiavustajan välityksellä, ja jos hän ei pysty itse maksamaan saamastaan oikeusavusta, hänen on saatava se korvauksetta oikeudenmukaisuuden niin vaatiessa;

d) oikeus kuulustella tai kuulustuttaa todistajia, jotka kutsutaan todistamaan häntä vastaan, ja saada hänen puolestaan esiintyvät todistajat kutsutuiksi ja kuulustelluiksi samoissa olosuhteissa kuin häntä vastaan todistamaan kutsutut todistajat;

e) oikeus saada maksutta tulkin apua, jos hän ei ymmärrä tai puhu tuomioistuimessa käytettyä kieltä.

tangeeraavalla teemalla.² Näistä aineksista syntyy käytännönläheinen, selkeä ja kompakti käsikirja lukijalle, joka haluaa sujuvasti ja varmasti ymmärtää, mitä EIS 6 artikla ja EIT:n ratkaisut edellyttävät todistelulta, jotta oikeudenkäynti täyttää oikeudenmukaisuuden vaatimukset.

Kirja on englanninkielinen, ja kirjoittaja toteaa, että EIT:n ratkaisuja ei läh-
tökohtaisesti peilata kotimaisen oikeuskäytännön valossa. Aineistossa onkin mukana vain yksi kotimainen ratkaisu korkeimmasta oikeudesta sekä vastaavasti yksi Ruotsin korkeimman oikeuden ratkaisu. Herää kysymys, kenelle kirja on kirjoitettu ja kuka on ajateltu lukijaksi. Tällainen teos olisi varsin tarpeellinen käsikirja kotimaiselle lainkäyttäjälle ja monelle muulle ammattilaiselle. Kielivalinta ja kotimaisen oikeuskäytännön sulkeminen kirjan ulkopuolelle kertovat kuitenkin kohdeyleisön mitä ilmeisimmin olevan kansainväliset lukijat, jotka lukevat teosta omassa – ei kansallisessa – kontekstissaan.

Tästä herää puolestaan kysymys, miksi kirjoittaja on näillä reunaehdoilla valinnut teemaksi todistelun, joka EIS:n ja EIT:n maailmoissa on artiklan kansallisin laji. Todisteluahan ei lähtökohtaisesti säännellä EIS:ssä, kunhan oikeudenkäynti on kokonaisuudessaan – todistelu mukaan lukien – täyttänyt oikeudenmukaiselta oikeudenkäynniltä edellytettävät vaatimukset. Lisäksi juuri todistus-oikeus on oikeudenala, joka varioi huomattavasti EIS:n ratifioineiden jäsenvaltioiden välillä esimerkiksi common law- ja civil law -järjestemissä.

Jurkka Jämsä ei olekaan pelännyt haasteita, vaan on kunnianhimoisesti valinnut kaikkein vaativimman EIS 6 artiklan osa-alueen, joka kattaa osin myös muita sopimuksen artikloita sikäli kuin niillä on liittymäkohtia todisteluun.

2. Aihevalinta, rajaus ja materiaali

Nyt arvosteltavan teoksen kaltaisia kirjoja tarvitaan ehdottomasti. Todistelu teemana on sinänsä hyvä valinta. Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimusten pilkkominen osa-alueisiin ja niiden käsittely erikseen on myös perusteltua. Sen sijaan aiheesta olisi voinut kirjoittaa suomeksi suomalaiselle yleisölle tai jollakin pohjoismaisella kielellä pohjoismaisessa kontekstissa. Koko maailman tai edes Euroopan syleily ei tällä teemalla ole mahdollista.

Jos kirjoittaja olisi kielivalinnallaan rajannut kohdeyleisöään, mukaan olisi voinut ottaa runsaammin sekä koti- että muuta pohjoismaista oikeuskäytäntöä. Siten EIT:n ratkaisut olisi voinut ankkuroida helpohkosti kansalliseen tai pohjoismaiseen ympäristöön.

2. Jurkka Jämsä, Oikeudelliset todistelunrajoitteet rikosasiassa. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2021.

Nyt mukana on yksittäisiä oikeustapauksia Suomesta, Ruotsista ja Etelä-Afrikasta sekä hieman useampia Isosta-Britanniasta ja Yhdysvalloista. Kirjoittaja on tehnyt suuren työn analysoidessaan ja ottaessaan mukaan aineistoon noin 150 EIT:n ratkaisua. Kuitenkin olisi voinut olla perusteltua keskittyä EIT:n ratkaisukäytännön analyysiin tai liittää kotimaiseen tai pohjoismaiseen oikeuskäytäntöön peilaaminen selkeästi mukaan runsaammalla otannalla ainakin korkeimpien oikeuksien oikeustapauksia. Näin menetellen pohjoismainen tuomari olisi saanut vielä oivallisemman sääntökirjan. Kirjoittaja nimittäin tuo hyvin esille EIT:n ratkaisusta löytyvät pääsäännöt eri tilanteisiin. Tämä on ehdottomasti yksi kirjan suurista ansioista.

Teos on suurelta osin ja lähtökohtaisesti käytännöllinen eikä tieteellinen. Tästä huolimatta mukana on myös hieman teoriaa, esimerkiksi luvun 3 alussa. Kirjoittaja ei ilmeisesti ole malttanut karsia kaikkia herkkullisia teoreettisia lähestymiskulmia kokonaan pois. Tämä on inhimillistä, mutta ehkä nämä yksittäiset teoreettiset keskustelunavaukset olisi voinut säästää johonkin toiseen yhteyteen. Tämä sen vuoksi, että teoriaa on hyvin vähän ja nämä yksittäiset avaukset jäävät hieman sirpaleisiksi muutoin käsikirjamaisen käsittelyn lomassa.

3. Käsittelytapa ja kirjallisuus

Käsittelytapa palvelee lukijaa yleisesti ottaen hyvin siitä huolimatta, että arvosteluni alussa esitin joitakin kriittisiä huomioita. Kirjasta saa helposti esille EIT:n keskeisen tulkin, ja yksittäisiä ongelmatilanteita on mahdollista ratkaista kirjan avulla lukematta koko teosta. Rakenne ja esitystapa ovat selkeitä. Tästä näkökulmasta teos on onnistunut käsikirja.

Kuten mainittua, kirjoittaja itse totesi kirjan alussa, että hänen tavoitteensa ei ole ollut kritisoida EIT:n ratkaisuja vaan lähinnä ymmärtää niitä. Tässäkin on riittävästi työsarkaa juuri sen vuoksi, että valitukset tulevat milloin mistäkin jäsenvaltiosta ja pohjaavat mitä erilaisimpiin oikeusjärjestyksiin. Kuitenkin juuri tästä lähestymistavasta on ihmisoikeuskirjallisuutta – etenkin kahvipöytäkeskusteluissa – ennenkin kritisoitu. Miksi EIT on suojassa arvostelulta eikä sen ratkaisuja repostella samalla tavalla kuin muuta oikeuskäytäntöä? Vastaus lienee juuri siinä, että jo ratkaisujen ymmärtämisessä ja valittajan omaan ympäristöön siirtämisessä on haasteensa. Tätä seuraava vaihe eli kritiikki on seuraava askel, joka usein jää ottamatta. Kriittisessä keskustelussa pohjoismainen oikeus on ollut aktiivisemmin esillä kuin kotimainen. Esimerkiksi Pohjoismaisessa Lakimieskokouksessa aiheesta keskusteltiin jo yli kymmenen vuotta sitten kiivaasti.³

3. 39. Pohjoismainen Lakimieskokous Tukholmassa 18.–19.8.2011.

Samoin esimerkiksi Ruotsissa EIT:n ratkaisuja ei nielaista yhtä helposti kuin mitä kuuliainen Suomi useimmiten tekee.⁴ Näin ollen aineksia kriittiselle keskustelulle olisi ollut olemassa etenkin pohjoismaisilla kielillä pohjoismaisessa kontekstissa.

Kirjallisuusluettelossa on etenkin kansainvälistä keskeistä ihmisoikeuslähteistöä. Mukana on myös yksittäisiä koti- ja pohjoismaisia lähteitä, esimerkiksi *Markku Fredmanin* ja *Ulf Lundqvistin* väitöskirjat. Kuitenkin monet keskeiset koti- ja pohjoismaiset lähteet puuttuvat, ja kirjoittaja lienee keskittynyt valitsemaan englanninkieliseen teokseensa lähinnä englanninkielisiä lähteitä. Silti mukaan on otettu esimerkiksi *Aulis Aarnion* teos *Mitä lainoppi on?*, kun taas vaikkapa *Pasi Pölösen* ja *Antti Tapanilan* tuotanto puuttuu kokonaan. Myöskään koti- ja pohjoismaisia ihmisoikeuskommentaareja ei ole mukana⁵, kun taas luettelossa ovat mukana *Alf Ross* ja *John Rawls* siitä huolimatta, että teoksen luonne – kuten todettua – on käsitteellisyypinen eikä sen painopiste ole teoriassa.

4. Kattavuus ja luotettavuus

Kirjoittaja onnistuu käsittelemään todistelun kokonaisuudessaan ja riittävän yksityiskohtaisesti alle 200-sivuisessa teoksessaan. Kirja on tältäkin osin miellyttävä kokemus. Kirjoittaja käsittelee paitsi 6 artiklan myös EIS:n muiden todisteluun liittyvien artiklojen tulkinnan ja oikeuskäytännön, kuten rikosprovokaation ja kiduttamisen tai epäinhimillisen kohtelun kautta saadut todisteet ja niiden käyttämisen. Laajasta oikeuskäytännöstä on osuvasti otettu esille keskeisimmät avaintapaukset ja muodostettu niistä helposti ymmärrettäviä peukalosääntöjä, jotka kuvaavat hyvin EIT:n ajattelua. Käsitteily on kattavaa ja luotettavaa. Argumentointi on yleisesti ottaen vakuuttavaa. Ainoastaan todetessaan, ettei EIS 6(3) artiklan rikkominen välttämättä johda EIS 6(1) artiklan rikkomiseen (sivuilla 5–6), kirjoittaja ei aivan onnistu vakuuttamaan lukijaa vaan argumentointi jää hieman vajaaksi. Ehkä on kyse hieman epäonnistuneesta kielenkäytöstä, koska joka tapauksessa oikeudenkäynnin on oltava kokonaisuutena oikeuden-

4. Ks. esim. Laura Ervo, *Ne bis in idem-problematiken i Norden: varför är det så svårt att acceptera Europadomstolens rättspraxis?*, s. 37–62 teoksessa Andreas Anderberg (red.), *Festskrift till Josef Zila*. Iustus förlag 2013.

5. Jørgen Aall, *Rettsstat og menneskerettigheter 1. En innføring i nettet om individets sivile og politiske rettigheter*. Fagbokforlaget 2022; Jørgen Aall, *Rettsstat og menneskerettigheter 2. Statens plikt til effektiv og betryggende straffefølgning*. Fagbokforlaget 2022; Hans Danelius – Johan Danelius – Thomas Bull – Iain Cameron, *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis. En kommentar till Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna*. Nordstedts Juridik 2023 ja Matti Pellonpää – Monica Gullans – Pasi Pölönen – Antti Tapanila, *European ihmisoikeussopimus*. Alma Talent 2018.

mukainen. Vähäisiä puutteita joillakin osa-alueilla on mahdollista kompensoida korostamalla oikeusturvan takeita muulla tavoin ja siten saavuttaa kelvollinen eli oikeudenmukainen kokonaisuus. Ilmeisesti kirjoittaja tarkoittaa tätä, mutta aihetta vähemmän tunteva lukija voi tässä kohdassa haksahuttaa ja lukea tekstin turhan yksioikoisesti ja siten päätyä virheelliseen lopputulokseen. Näin etenkin, koska sanotun väitteen jälkeen ei ole alaviitettä sivulla 5, joskin kirjoittaja jatkaa – hieman haparoivaa – argumentointia vielä sivulla 6. Ilmeisesti tämän vuoksi hän ei ole katsonut tarpeelliseksi viitata lähteeseen sivulla 5.

5. Lopuksi

Jurkka Jämsän teos on helppolukuinen ja selkeä esitys valitusta aiheesta. Myös englannin kieli on helppoa ja selkeää, joten tässä tapauksessa ei ole suurta eroa sillä, onko teos kirjoitettu suomeksi vai englanniksi. Tämän vuoksi toivonkin, että kielikynnys ei estä suomalaista lukijaa tarttumasta teokseen. Huolimatta vieras-kielisydestä teoksesta löytää nopeasti ja luotettavasti vastauksen etsimäänsä kysymykseen. Myös asiahakemisto on sopivan kompakti palvellakseen kirjan käyttäjää. Hakusanoja ja sivunumeroita asiasanojen perässä on kerrassaan sopivasti, jotta asiahakemisto on toimiva.

Teos ei sisällä sisällöllisesti paljon uutta. Keskeisimmät EIT:n ratkaisut todistelusta ovat jo melko vanhoja, ja niitä on käsitelty monissa muissakin ihmisoikeuksia koskevissa teoksissa. Tällä tavalla paketoituna teos on kuitenkin tuore, uusi ja tarpeellinen. Vanha sisältö uusissa puitteissa tekee aiheeseen sekä kirjaan tarttumisen helpoksi ja kannattavaksi.

Suosittelen lämpimästi Jurkka Jämsän teosta kaikille lainkäyttäjille sekä muille toimijoille, jotka painiskelevat todistusoikeudellisten ihmisoikeuskysymysten kanssa tai jotka muutoin haluavat vaivattomasti päästä perille siitä, mitä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimus todistelulta edellyttää.

Laura Ervo